

Заняття 3. Свобода та безпека – друзі чи вороги?

Аркуші 5 та 6

ЗАНУРЕННЯ

Вправа 1. Мовчазне споглядання

Дії вчителя/вчительки:

- Показую аркуш 5 без коментарів
- Кажу: "Роздивімося цю сторінку 3 хвилини. Подивіться на дві постаті, на темний простір між ними, на слова. Дозвольте своїм очам мандрувати по аркуші"
- Тримаю тишу 3 хвилини
- М'яко запитую: "Що перше привернуло вашу увагу на цій сторінці? Поділіться одним словом або жестом"

Дії учнівства:

- Споглядають аркуш у тиші
- Фокусуються на різних елементах: дві постаті, темний простір, стрілка, слова
- Добровільно діляться першим враженням
- Можуть показати жестом замість слова

Орієнтовні відповіді:

- "Дві людини"
- "Темний простір посередині"
- "Вони тримаються за руки"
- "Стрілка вказує кудись"
- "Слово "свобода""
- "Хтось у капюшоні"
- "Вони йдуть разом"
- *Жест, що показує зв'язок між двома руками*

Вправа 2. Дослідження зв'язків

Дії вчителя/вчительки:

- Простежте очима лінії, що з'єднують ці дві постаті
- Покажіть рукою, що їх об'єднує
- Що розділяє цих людей? Що їх зближує?
- Як ви думаєте, вони йдуть в одному напрямку чи в різні боки?

Дії учнівства:

- Простежують візуальні зв'язки між постатями
- Показують руками напрямки руху
- Аналізують, що об'єднує та що розділяє
- Висловлюють припущення про напрямок руху

Орієнтовні відповіді:

- "Їх з'єднують руки"
- "Між ними темний простір"
- "Вони йдуть в одну сторону"
- "Один веде іншого"
- "Вони підтримують один одного"
- "Темрява їх не розділяє"
- "Стрілка показує спільний шлях"
- "Один захищає іншого"

Вправа 3. Звуки та відчуття

Дії вчителя/вчительки:

- Заплющте очі на хвилину
- Уявіть, що ви одна з цих постатей
- Які звуки ви чуєте навколо?
- Що відчуваєте, коли хтось тримає вашу руку?

Дії учнівства:

- Заплющують очі
- Уявляють себе в ролі однієї з постатей
- Створюють звукову картину
- Діляться тактильними відчуттями

Орієнтовні відповіді:

- "Кроки по дорозі"
- "Тихе дихання поруч"
- "Вітер навколо"
- "Биття серця"
- "Тепло чужої руки"
- "Відчуття захищеності"
- "Спокій і довіра"
- "Сила, яка передається через дотик"

Методичний коментар

Для 9-11 років: Скоротити споглядання до 2 хвилин, дозволити більше рухових реакцій, заохочувати до імітації жестів постатей.

Для 12-13 років: Стандартний варіант, додати запитання про емоції, які викликає зображення.

Для 14-15 років: Продовжити споглядання до 4-5 хвилин, запросити до аналізу композиції та символіки.

ДОСЛІДЖЕННЯ

Вправа 4. Візуальне мислення

Дії вчителя/вчительки:

- Що ви бачите на цій сторінці?
- Що може відбуватися тут?
- Чому ви так думаєте?
- Які деталі підтверджують ваші думки?

Дії учнівства:

- Описують конкретні візуальні елементи
- Висловлюють припущення про зміст
- Обґрунтовують свої спостереження
- Знаходять докази на малюнку

Орієнтовні відповіді:

- "Бачу двох людей, що тримаються за руки"
- "Здається, вони переходять через щось небезпечне"
- "Один із них у капюшоні, може, захищається"
- "Темний простір між ними — це перешкода"
- "Стрілка показує напрямок руху"
- "Слова "безпека" і "свобода" — це їхній вибір"
- "Вони допомагають один одному"
- "Це про те, що разом легше"

Вправа 5. Читання тексту та аналіз питання

Дії вчителя/вчительки:

- Прочитаймо разом текст на аркуші 5: "Чи треба обирати між свободою та безпекою?"

- Подивімось на аркуш 6: "Тільки в яких ситуаціях свобода та безпека — друзі?"
- Чому тут поставлено питання, а не дано відповідь?
- Що означає "обирати між"? Чи завжди треба обирати?

Дії учнівства:

- Читають текст на обох аркушах
- Аналізують структуру питань
- Роздумують над значенням "вибору"
- Шукають зв'язки між питаннями

Орієнтовні відповіді: про структуру питань:

- "Питання змушує думати, а не просто читати"
- "Кожен може дати свою відповідь"
- "Це складне питання без простих відповідей"
- "Автор хоче, щоб ми самі подумали"

Про "обирати між":

- "Іноді треба жертвувати одним заради іншого"
- "А може, не завжди треба обирати?"
- "Можна шукати компроміс"
- "Залежить від ситуації"

Про дружбу свободи та безпеки:

- "Коли ми в безпеці, то можемо бути вільними"
- "Коли ми вільні, то можемо себе захистити"
- "Разом з друзями і вільно, і безпечно"
- "У родині і захищено, і можна бути собою"

Вправа 6. Метафоричне дослідження

Дії вчителя/вчительки:

- Який настрій у цього темного простору між ними?
- Якби це була погода, то яка?
- Які кольори підійшли б для цього малюнка?

Дії учнівства:

- Створюють метафоричні образи
- Проектують емоції на простір
- Уявляють атмосферні умови
- Підбирають кольорову палітру

Орієнтовні відповіді:

Настрій темного простору:

- "Він не страшний, а таємничий"
- "Він спокійний, бо люди разом"
- "Він стурбований, чекає рішення"
- "Він нейтральний — не добрий і не злий"

Погодні асоціації:

- "Хмарно, але без дощу"
- "Вечір перед світанком"
- "Тиха осінь з вітром"
- "Зимовий день з надією на весну"

Кольори:

- "Теплі кольори для людей, прохолодні для простору"
- "Золотий для зв'язку між ними"
- "Сірий для невизначеності"
- "Зелений для надії"

Вправа 7. Філософські питання цікавої дитини

Дії вчителя/вчительки:

- Чи потрібна безпека деревам у лісі? А свобода?
- Що було б, якби всі люди завжди обирали тільки безпеку?
- А якби всі обирали тільки свободу?
- Чи може хтось бути одночасно і вільним, і захищеним?

Дії учнівства:

- Роздумують над незвичайними питаннями
- Проводять аналогії з природою
- Уявляють альтернативні сценарії
- Шукають баланс між поняттями

Орієнтовні відповіді: дерева в лісі:

- "Деревам потрібна безпека від бурі, але свобода для росту"
- "Вони захищають одне одного, але кожне росте по-своєму"
- "Коріння дають безпеку, а гілки — свободу"
- "Разом їм і безпечно, і вільно"

Якби всі обирали тільки безпеку:

- "Світ став би нудним"
- "Ніхто не мандрував би"
- "Не було б відкриттів"
- "Люди сиділи б вдома"

Якби всі обирали тільки свободу:

- "Був би хаос"
- "Кожен робив би, що хоче"
- "Ніхто не дбав би про інших"
- "Світ став би небезпечним"

Про одночасність свободи і захищеності:

- "Так, коли ти з друзями — і вільний, і захищений"
- "Вдома можна бути собою, це безпечно"
- "Коли знаєш правила, можна безпечно експериментувати"
- "Кохання дає і свободу, і захист"

Вправа 8. Особистісні зв'язки

Дії вчителя/вчительки:

- Згадайте ситуацію, коли ви відчували себе одночасно вільними і захищеними
- Коли вам довелося обирати між свободою та безпекою?
- Хто у вашому житті допомагає вам відчувати себе і вільними, і безпечними?
- Як ви допомагаєте іншим знаходити цей баланс?

Дії учнівства:

- Згадують особисті спогади
- Рефлексують над власними виборами
- Ідентифікують підтримуючих людей
- Усвідомлюють власну роль у житті інших

Орієнтовні відповіді:

- "З друзями на прогулянці — і весело, і не страшно"
- "Вдома можу бути собою без страху"
- "Коли тато вчив їздити на велосипеді — тримав, але дозволяв спробувати"
- "З мамою можу поговорити про все"
- "Коли допомагаю молодшій сестрі — вона вільна експериментувати, бо я поруч"
- "У театральному гуртку — можу грати різні ролі безпечно"

Вправа 9. Сучасні українські зв'язки

Дії вчителя/вчительки:

- Цікавий факт: українська поетеса Ліна Костенко написала понад 20 збірок віршів, але багато років не публікувалася, бо не хотіла йти на компроміси з владою. Вона обрала внутрішню свободу творчості, навіть коли це означало відсутність зовнішньої безпеки. Але саме ця вірність собі зробила її поезію безсмертною. Як можна зберігати свободу духу навіть у складних обставинах?
- А українські IT-спеціалісти створюють програми для всього світу, працюючи з дому. Як технології допомагають бути одночасно вільними і захищеними?
- Що допомагає українським дітям у різних країнах світу відчувати себе і вільними, і захищеними?

Дії учнівства:

- Аналізують приклади з сучасного життя
- Шукають зв'язки між творчістю та безпекою
- Обговорюють роль технологій
- Говорять про власний досвід адаптації

Орієнтовні відповіді:

- "Коли твориш у команді — можеш експериментувати безпечно"
- "Технології дають свободу працювати звідусіль, але захищають через зв'язок"
- "Українська мова в серці — це і свобода, і захист"
- "Українські школи за кордоном — там можна бути собою"
- "Друзі-українці — з ними і вільно, і безпечно"
- "Мистецтво допомагає виражати себе без страху"

Методичний коментар

Для 9-11 років: Більше конкретних прикладів, менше абстрактних понять. Фокус на відчуттях та емоціях.

Для 12-13 років: Поєднання особистого досвіду з загальними принципами. Введення елементів етичного аналізу.

Для 14-15 років: Глибші філософські роздуми. Аналіз складних життєвих ситуацій та моральних дилем.

ТВОРЧІСТЬ

Вправа 10. Варіанти творчих завдань (діти обирають)

Варіант А. Карта безпечної свободи

Інструкція: Створіть карту місць, де ви відчуваєте себе одночасно вільними і захищеними. Додайте людей, які допомагають вам у цьому, та активності, що дають такі відчуття.

Варіант Б. Діалог свободи та безпеки

Інструкція: Напишіть розмову між Свободою та Безпекою. Про що вони сперечаються? Як знаходять компроміс? Чи можуть стати друзями?

Варіант В. Міст між світами

Інструкція: Намалюйте або опишіть міст, що з'єднує світ абсолютної свободи зі світом абсолютної безпеки. Як він виглядає? Хто по ньому ходить?

Варіант Г. Рецепт ідеального балансу

Інструкція: Створіть "рецепт" для життя, де є і свобода, і безпека. Які "інгредієнти" потрібні? Як їх поєднати? Що буде результатом?

Варіант Д. Фотоесе "Разом сильніші"

Інструкція: Створіть серію фотографій або малюнків, що показують, як люди допомагають один одному бути вільними і захищеними одночасно.

Дії вчителя/вчительки під час творчості:

- Надаю різноманітні матеріали: папір, фломастери, олівці, кольорові ручки
- Циркулюю класом, підтримуючи процес
- Запитую відкриті питання: "Розкажи про цей елемент", "Що означає ця частина?"
- Заохочую до експериментів із формою
- Нагадую, що можна поєднувати кілька варіантів

Дії учнівства:

- Обирають варіант, який найбільше резонує
- Працюють у власному темпі
- Експериментують з різними формами вираження
- За бажанням консультуються з педагогом/педагогинєю
- Можуть адаптувати завдання під свої потреби

Методичний коментар

Для 9-11 років: Акцент на варіанти А, В, Д - більше візуальні, менше текстові. Заохочення до роботи в парах.

Для 12-13 років: Всі варіанти доступні. Особливо цікавий варіант Г - структурування через метафору рецепта.

Для 14-15 років: Особливо цінні варіанти Б, В, Д. Можливість створення мультимедійних проєктів та есе.

РЕФЛЕКСІЯ

Вправа 11. Особиста рефлексія

Дії вчителя/вчительки:

- Подумайте мовчки 3 хвилини:
 - Чи змінилося ваше розуміння свободи та безпеки?
 - Які люди допомагають вам знаходити баланс?
 - Що ви можете зробити для інших, щоб вони відчували себе і вільними, і захищеними?

Дії учнівства:

- Мовчки рефлексують над запитаннями
- Можуть записати думки в особистий зошит
- Готуються до можливого обміну в колі

Вправа 12. Спільне коло

Дії вчителя/вчительки:

- Хто хоче поділитися одним відкриттям про баланс свободи та безпеки?
- Яку пораду ви б дали комусь, хто завжди обирає тільки безпеку?
- А комусь, хто завжди обирає тільки свободу?
- Дякую всім за глибокі роздуми та відкритість

Дії учнівства:

- Добровільно діляться інсайтами
- Слухають інших з повагою
- Можуть давати поради одне одному
- Висловлюють подяку за заняття

Орієнтовні відповіді:

- "Зрозумів/зрозуміла, що не завжди треба обирати"

- "Комусь, хто боїться, сказав би: спробуй з другом"
- "Комусь, хто ризикує, сказав би: подумай про наслідки"
- "Відкрила, що найкращі пригоди — з надійними людьми"
- "Зрозумів, що дружба — це коли і вільно, і безпечно"

Вправа 13. Валізка додому

Дії вчителя/вчительки: Пропоную експерименти на вибір:

Сімейні дослідження:

- "Сімейні супергерої": дізнайся, як кожен член родини поєднує свободу та безпеку в житті
- "Історії балансу": попроси бабусю/дідуся розповісти, як вони знаходили компроміс між мріями та обережністю

Дослідницькі місії:

- "Спостереження за парами": подивись, як люди підтримують один одного на вулиці, у парку, у транспорті
- "Безпечна свобода навколо": знайди 5 місць у своєму районі, де люди можуть бути і вільними, і захищеними

Цифрові експерименти:

- "Відеощоденник балансу": зніми короткі відео про моменти, коли ти відчуваєш себе і вільним, і захищеним
- "Плейлист рівноваги": створи музичну добірку, яка допомагає знаходити баланс

Філософські експерименти:

- "Правила вільності": придумай 5 правил, які дають свободу, але забезпечують безпеку
- "Лист майбутньому собі": напиши про те, як ти хочеш поєднувати свободу та безпеку, коли станеш дорослим

Творчі практики:

- "Щоденник балансу": щодня записуй або малюй моменти гармонії між свободою та безпекою
- "Фотопроект "Разом сильніші"": фотографуй ситуації, де люди допомагають один одному

Методичний коментар

Для всіх вікових груп:

- Підкреслити важливість спостереження за позитивними прикладами
- Заохочувати до пошуку балансу в повсякденному житті
- Нагадати про безпеку під час соціальних експериментів

Складні ситуації та реакції

Ситуація: Я хочу тільки свободи, безпека нудна

Реакція: Розумію це бажання! А чи траплялися моменти, коли ти радів, що хтось про тебе подбав? Свобода стає ще цікавішою, коли є люди, які підтримують твої експерименти.

Ситуація: Краще завжди бути в безпеці, свобода страшна

Реакція: Безпека, справді, важлива. А чи є щось, що ти любиш робити і що приносить радість? Навіть маленькі кроки до свободи можуть бути безпечними, особливо коли поруч є люди, які про тебе дбають.

Ситуація: Дитина плаче, згадуючи ситуацію, де довелося обирати

Реакція: Дякую за довіру. Важкі рішення — це частина життя. Хочеш поговорити про це наодинці? А зараз пам'ятай: навіть після складних виборів можна знаходити нові шляхи до балансу.

Ситуація: Мої батьки занадто мене контролюють

Реакція: Розумію, що це може бути складно. Батьки часто хочуть захистити нас, але іноді забувають про нашу потребу в свободі. Можеш подумати, як показати їм, що ти можеш бути відповідальним? Іноді маленькі кроки допомагають батькам довіряти більше.

Ситуація: А якщо я зроблю неправильний вибір?

Реакція: Цікаве питання! А що таке "неправильний" вибір? Іноді те, що здається помилкою, вчить нас чомусь важливого. Головне — вчитися з досвіду і знати, що є люди, які підтримають тебе.

Ситуація: Дитина не розуміє, як можна поєднати свободу та безпеку

Реакція: Це складна концепція! Поміркуймо разом. Чи є у тебе улюблене місце або улюблена активність? Що робить їх особливими? Часто там, де нам добре, є і свобода бути собою, і відчуття захищеності.

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ/ВЧИТЕЛЬКИ

Український контекст

Марія Приймаченко (1908-1997). Українська художниця, яка створювала свої роботи в селі Болотня на Київщині. Вона знайшла унікальний баланс: жила в звичному, безпечному середовищі, але створювала революційне, вільне мистецтво. Її фантастичні звірі та рослини показували, що творча свобода може розквітати навіть у найскромніших умовах. Приймаченко довела: не треба жертвувати безпекою заради творчості — можна мати обидва.

Сергій Бубка (1963). Український легкоатлет, рекордсмен світу зі стрибків з жердиною. Він знайшов баланс між граничним ризиком (стрибати на рекордну висоту) та максимальною безпекою (детальна підготовка, техніка, команда). Бубка показав: справжня свобода в спорті приходить через дисципліну та безпеку. Він говорив: "Я можу ризикувати, бо знаю, що готовий."

Жадан Сергій (1974). Сучасний український письменник та музикант, який поєднує експериментальну творчість з соціальною відповідальністю. Під час війни він організовував концерти в метро Харкова — створював простір свободи та творчості в умовах максимальної небезпеки. Показав, що мистецтво може бути і щитом, і мечем одночасно.

Ліна Костенко (1930). Українська поетеса, яка протягом життя демонструвала особливий тип мужності: вона обирала внутрішню свободу творчості навіть тоді, коли це коштувало їй зовнішньої безпеки. Багато років не публікувалася, бо не хотіла йти на компроміси з радянською владою. Проте саме ця вірність собі зробила її поезію безсмертною. Костенко показала, що справжня безпека художника — у чесності перед собою, а справжня свобода — у можливості сказати правду.

Українські IT-спеціалісти. Покоління програмістів, які створили унікальну модель роботи: географічна свобода (можна працювати з будь-якої точки світу) + економічна безпека (стабільні доходи) + творча свобода (інноваційні проекти) + соціальна безпека (сильні професійні спільноти). Вони показали, що технології можуть бути інструментом для поєднання свободи та безпеки.

Філософські основи

Поняття негативної та позитивної свободи (Ісайя Берлін)

- Негативна свобода: свобода ВІД (від примусу, втручання, обмежень)
- Позитивна свобода: свобода ДЛЯ (можливості самореалізації, творчості, розвитку)
- Безпека як основа для реалізації обох типів свободи

Ієрархія потреб Маслоу в контексті свободи

- Фізіологічні потреби та безпека — база для свободи

- Соціальні потреби — свобода з іншими
- Самореалізація — вища форма свободи
- Баланс як умова гармонійного розвитку

Принцип "не нашкодь" в етиці

- Свобода одного не повинна порушувати безпеку іншого
- Відповідальність як межа свободи
- Взаємна турбота як основа спільноти

Психологічні аспекти

Теорія прив'язаності. Діти, які мають надійну прив'язаність, краще поєднують потребу в безпеці з прагненням до дослідження світу. Вони використовують близьких дорослих як "безпечну базу" для вільного дослідження.

Зона найближчого розвитку. Діти найкраще навчаються в зоні, де є і виклик (свобода експериментувати), і підтримка (безпека помилятися). Це ідеальний баланс для розвитку.

Концепція "достатньо хорошого батьківства". Батьки не повинні бути ідеальними — вони мають давати достатньо безпеки для того, щоб дитина могла ризикувати, і достатньо свободи для того, щоб дитина могла рости.

Соціологічні аспекти

Соціальний капітал. Суспільства з високим рівнем довіри дозволяють людям бути більш вільними, оскільки безпека забезпечується соціальними зв'язками, а не жорстким контролем.

Концепція "спільноти практики". Групи людей, які поділяють спільні інтереси, створюють середовище, де можна безпечно експериментувати та вільно творити.

Питання для додаткового обговорення

Для молодших дітей (9-11 років):

- Коли ти граєш з друзями, що робить гру одночасно веселою і безпечною?
- Як тварини в зоопарку можуть бути і захищеними, і щасливими?
- Що робить дім місцем, де можна бути собою?

Для середньої групи (12-13 років):

- Як правила в грі або спорті можуть давати свободу?

- Чи може дружба обмежувати? Чи може вона звільняти?
- Що означає "свобода вибору" в реальному житті?

Для старшої групи (14-15 років):

- Як технології впливають на баланс приватності та безпеки?
- Чи може суспільство бути одночасно відкритим і захищеним?
- Як особиста свобода пов'язана з соціальною відповідальністю?

Вправи для розвитку балансу

"Внутрішній компас". Навчити дітей запитувати себе: "Що я відчуваю? Чи це рішення дає мені і свободу, і безпеку?"

"Коло підтримки". Визначити людей, які допомагають відчувати себе і вільним, і захищеним.

"Зона комфорту і зона росту". Дослідити, як можна безпечно розширювати свої можливості.

"Мостики довіри". Практикувати поступове розширення свободи через демонстрацію відповідальності.